

Чоп Т.О.

2.7. Історично-культурний простір експозиційного середовища регіонального музею в новому столітті (на прикладі красназавчого музею м.Броди)

Сучасне середовище наповнене нестримною динамікою змін. Нове століття – це картата суміш стилів, думок, подій, приправлених вражаючим розвитком техніки, що стає невід’ємною частиною будь-якої сфери діяльності людини. Проте метаморфози ХХІ століття залишають незмінною вимогу міцного підґрунтя, яке дозволяє зануритись у вихор часу без небезпеки втратити себе. Збереження та відтворення цієї основи – важливе завдання для кожної нації, і надто, для українців. Події останнього року вкотре підтвердили це. Одними з перших в числі тих, що мають безпосередньо виконувати дану місію, є музеї. Установи, існування та розвиток яких, практично, покладений на них самих, і залежить, почасти, не лише від виду експозиційної наповненості, але й від місцезнаходження. І з цієї точки зору, робота регіонального музею є значно складнішою за діяльність аналогічних установ у великих містах. Метою даної статті є аналіз функціонування музею ХХІ століття, виклики та вимоги, які ставить до нього суспільство, а також процеси, які відбуваються з регіональними, периферійними музеями в сучасних умовах, їхній здатності до «виживання» в середовищі агресивного медіапродукту та браку коштів, можливості реформування та побудови нової концепції центру історичної пам’яті.

Згідно зі статтею 1 Закону України «Про музей і музейну справу» від 29 червня 1995 року, музей – це «науково-дослідний та культурно-освітній заклад, створений для вивчення, збереження, використання та популяризації музейних предметів та музейних колекцій з науковою та освітньою метою, залучення громадян до надбань національної та світової культурної спадщини» [7, с. 109]. В свою чергу, Міжнародною радою музеїв (ICOM) до переліку завдань цієї установи додається функція «естетичного задоволення» [7, с. 109]. Остання є особливо актуальною, зважаючи на тип сучасного суспільства, яке німецький соціолог Герхард Шульце називає «суспільством вражень». Таке суспільство,

зазначає дослідник, спрямоване вже не стільки на споживання, скільки на те, щоб «прожити своє життя інтенсивно, яскраво і глибоко» [10], тому сучасна людина все більше вимагає від життя максимальної наповненості, емоційної насиченості, «вражень» і «переживань». Ще одна особливість такого суспільства – установка на індивідуальність, яка сама по собі і є критерієм успішності тієї чи іншої події. Саме тому, щоб залишитись включеним у соціокультурний контекст, музей змушений виходити за межі суто візуальної репрезентації, розширюючи його за допомогою практик театралізації, репрезентації, організації особливих комунікативних структур.

Стратегія розвитку музейної справи змінювалась протягом століть. Від елітарної форми накопичення матеріальної власності до установи з широкими культуро-просвітницькими функціями, на чому на початку XX століття наполягав відомий український музеєзнавець М. Біляшівський [2]. Сучасний музей репрезентує себе як відкриту форму комунікації. І це визначення є доволі двозначним. З одного боку, як влучно зазначає Ю. Олійник: «Хто, коли і кому забороняв відвідувати музей? Правильно. Ніхто, ніколи і нікому. Ба, навіть за радянщини туди, навпаки, заганяли ледве не кийками» [4]. З іншого, сакральна, споглядальна суть музею не може не брати до уваги специфіку сучасної людини, надто молоді, яка росте із «гаджетом як медіатором» в руках, перенасичена максимально доступною для сприйняття інформацією. Тому «відкритість музею» - це здатність створити особливий формат включення відвідувача в своє середовище. Це, в першу чергу, рівень її інтерактивності. На сьогоднішній день, це формування такого осередку, в якому інформація, її матеріальне опредметнення, втілені у дію. Саме діяльнісний аспект не лише оживлює будь-який експозиційний простір, але й відкриває надзвичайну велику кількість варіантів сприйняття інформації, що її містить музейний об'єкт. Сучасна концепція музею не наголошує на домінуючій ролі своїх експонатів, вони включаються у комунікативну структуру в якості репрезентанту (доби, культури, народу), що дозволяє розгорнути статику музейної території в постійний процес побутування. Відкритість сучасного музею – це організація лекцій, обговорень, тематичних майстер-класів, розрахованих на будь-який вік,

рівень освіти, соціальний стан. Музей перетворюється на відкритий для обговорень майданчик. Яскравим прикладом є діяльність столичних музеїв, проте регіональні також активно працюють у цьому напрямку. Так, наприклад, Волинський краєзнавчий музей постійно організовує тематичні вечорниці, популярний лекційний цикл «Музейні посиденьки». Черкаський художній музей, загалом вибудував власну стратегічну концепцію, яка крім активної взаємодії із відвідувачами, передбачає залучення міждисциплінарних видів діяльності, зокрема проведення Фестивалю сучасного актуального мистецтва і графічного дизайну «Три крапки», співпрацю з арт-центром, дитячою школою естетичного виховання.

Всі ці заходи є частиною завдання по максимальному залученню відвідувача в музейне середовище. Така практика на сьогоднішній день стає дедалі більш поширеною. І це якнайкраще відповідає принципам «Музею, спрямованого у майбутнє», визначеним на Міжнародній конференції «Майбутнє музейного та галерейного дизайну», що проходила 13-15 грудня 2015 року в Гонг-Конзі [13]. Підсумовуючи доповіді провідних музейників та галєєристів світу, організатори сформулювали основні позиції, яких має дотримуватись Музей Майбутнього та втілюватись естетика його середовища. Ось найважливіші з них:

- 1) Бути всеохоплюючим - орієнтуватись на відвідувача у будь-яких формах діяльності;
- 2) Бути відкритим до Співпраці і відкинути ієрархічність оскільки взаємодія простору та інформації породжує нові шляхи розвитку;
- 3) Бути Мультисенсорним – сприйняття музейного середовища повинно захоплювати все людське буття, розум та тіло.
- 4) Музейне середовище має розвивати нові методи стимулювання і підтримки соціальної взаємодії відвідувачів.
- 5) Бути практично спрямованим – формувати простір, в якому зможуть реалізовувати себе різні заходи.

6) Довіряти відвідувачам у побудові їхнього власного наративу і визнати значення музею як творця нових можливостей пізнання: розповідь експозиції і досвід відвідувача - не одне і те ж саме.

7) Враховувати інтереси і потреби локального жителя та місцевості, в якій існує музей;

8) Бути інтегрованим в навколишній світ – музеї повинні знаходити нові способи розмиття кордонів між простором і досвідом музею та простором і досвідом повсякденного життя;

9) Віднаходити нові етичні шляхи роботи, адже музей є соціально відповідальною організацією і маркером соціальних змін;

10) Бути людським і справжнім – музеї повинні уникати надмірної претензійності, театральності, побудови знакових об'єктів і символів, натомість відтворюючи зрозумілий зміст та досвід, орієнтуючись на Реальних Людей, реальні життя, спонукаючи до зацікавлення;

11) Надихати – нам потрібно більше тематичних досліджень для натхнення і відкриття нових можливостей в культурній сфері;

12) Бути варіативним і готовим до перетворень - формування різноманітного музейного ландшафту, який враховує навіть опозиційні перспективи задля пошуків шляхів взаєморозуміння та терпимості, а також використання дизайну в якості ключового моменту процесу демократизації музеїв.

Сучасний музей, з точки зору відомого філософа та культуролога М.Кагана, є «альтернативою зростаючій візуалізації культури і традиційного «вербалізму»». Потік масової візуальної інформації провокує редукцію «візуальної культури», погрожує втратою спроможності естетичного сприйняття і відкритості художнім враженням [11, с. 119]. Філософ вважає, що музей спроможний повернути глядача до спостереження, споглядання, виховувати «візуальну культуру». Середовище музею підводить відвідувача до процесу самовизначення в історичному та особистісному просторі. Сучасний Музей - це місце зустрічі, він запрошує до діалогу без вимоги пошуку абсолютної істини, як нескінченний процес, дія, розгорнута через річ.

Звичайно, досвід такого роду не завжди є вдалим, і зараз ми бачимо безліч музейних установ профануючих себе до банальних кав'ярень, клубів за інтересами чи студій по вивченню іноземних мов.

Що ж відбувається з периферійними музеями в ситуації, коли глобальне недофінансування призвело до незадовільного стану близько 70% об'єктів історико-культурної спадщини, а ще 10% - до аварійного [9]? Коли недосконалість законодавства, охорона пам'яток та їхній облік призводить до втрати цінних експонатів, величезна частина яких взагалі не виставляються в зв'язку із катастрофічним браком експозиційних площ? В цій ситуації, єдина можливість виживання – активна ініціатива територіальної громади і «голий» ентузіазм працівників музею.

Доля Історико-краєзнавчого музею міста Бродів, невеличкого містечка з величезною історією, починалася саме так. Ще у 50-х роках минулого століття його відкриття стало результатом ініціативної групи вчителів історії місцевих шкіл, які наполегливо збирали експонати серед населення. Офіційного статусу музей набув завдяки зрозумілому «зацікавленню» райкому компартії. Процес наповнення експозиції суттєво активізується і фонди музею отримують велику кількість предметів народного побуту, одягу, сільськогосподарського реманенту, зброї, нумізматичних елементів та документів різного часу [8, с. 4]. Музей був розташований в хаті-читальні «Просвіти». На жаль, в 1971р. рішення Бродівського райкому про необхідність будівництва в місті музичної школи перекреслило можливість успішної роботи музею, приміщення якого віддають під реконструкцію. Більше того, проведення будівельних робіт безпосередньо із експозиційними фондами всередині будинку призвело до фатальних наслідків: частину зібрання (зокрема об'ємну колекцію зброї) було вкрадено, документи, які зберігались у неналежному стані, було підтоплено. Залишки фондів згодом перенесли у інше місце (звичайний дерев'яний хлів), де колекцію успішно продовжували розкрадати. Як влучно зазначає директор музею В.Стрільчук: «Парадоксальним стало те, що створення нового культурно-просвітнього закладу – музичної школи, стало кінцем для іншого-музею» [6, с. 10]. У 1979 році для організації музею було відведено частину будинку XVIII ст. В цій

історичній будівлі з 1882 по 1918рр. працювало цісарсько-королівське повітове староство Австро-Угорщини. Саме тут протягом 1980-84 років працівники музею створювали нову експозицію, збирали експонати. Статус Бродівського краєзнавчого музею установа отримала з вересня 1984 року. Його відкриття присвячувалось 900-річчю першої писемної згадки про місто. В 1991 р. музей стає відділом Львівського історичного музею. А вже у березні 2001 р. на його базі утворено Бродівський історико-краєзнавчий музей. На сьогоднішній час, фонди музею містять більше 5 тис. експонатів. Експозиція, яка складається із 41 розділу, оформлена в хронологічному порядку, і загалом займає 6 музейних залів. Музей має багато цінних експонатів, серед яких: фрагмент римської скляної намистини IV-Vст. (техніка мініатюрної мозаїки), бронзовий, позолочений та срібний ритуальний церковний посуд. Колекція фонду містить також декілька стародруків XVII-XVIII ст., і цікаву підбірку світлин з історії січового стрілецтва. Бродщина славиться багатьма відомими постатями: С. Баронч, Я. Головацький, Ю. Коженювський, Т. Бордуляк, І. Труш, В. Щурат, Й. Рот, В. Хронович, М. Тарнавський, М. Федюк, П. Полтава, отож декілька експозицій присвячені їхній діяльності.

Сьогодні працівники музею, на чолі з директором Стрільчуком В.М., займаються активною науково-освітньою, видавничою роботою та, що особливо важливо, хоч і нетипово для музейного напрямку - пошуково-експедиційною діяльністю. Остання дозволяє музейникам не лише представити артефакт як окрему матеріальну цінність, але й відтворити середовище, процес, в якому він створений і, навіть, представити персоніфіковані постаті, яким він належав. Таким чином, абстрагований від реальності предмет стає ближчим та зрозумілішим репрезентантом часу, в якому він існував. Пошуково-експедиційна діяльність є важливим процесом зібрання матеріалу, можливістю доповнювати старі і формувати нові експозиції, займатись дослідженнями, на основі яких науковці музею проводять щорічну науково-краєзнавчу конференцію «Бродщина – край на межі Галичини й Волині», спільно із місцевою телерадіокомпанією записують відеосюжети, які можна

використовувати в якості формування того самого синестетичного фону, що сприяє формуванню особливого типу сприйняття музейного середовища.

Постійний вихід за межі територій експозиційного простору – особливість діяльності Бродівського Музею. Активна просвітницька робота директора закладу Стрільчука В.М. та його колег є чи не основною формою збереження та популяризації чисельних історичних об'єктів міста. Крім міських екскурсій, серед яких інтригуючі «Містичні історії Бродів», надзвичайно цікаві, зважаючи на оригінальність об'єктів, «Оборонні фортифікації міста», «Бродівські некрополі» та інші, музей пропонує віртуальні екскурсії: «Сакральна каменерізна скульптура Брідщини», «Іван Франко і Броди», «Бродівський міський некрополь», «З історії Бродівського історико-краєзнавчого музею» та інші. Такі тури, представлені у вигляді об'ємних презентацій, дозволяють охопити в одному просторі усе історичне середовище, залучити різні предмети, що його об'єктивують, відтворити ті життєві розповіді, які вони бережуть. З такими рухомими екскурсіями-лекціями музейні працівники працюють з молоддю (учнями шкіл та студентами місцевого педучилища), включаючи у комунікацію нове покоління, яке, як правило, досить примітивно уявляє собі власне минуле. Робота з юнню – важлива частина освітньо-популяризаторської концепції музею. Жива робота з архітектурним пам'ятками, як, наприклад, упорядкування бродівських некрополів (зокрема, старого християнського цвинтаря), інтерактивне спілкування на віртуальних презентаціях, лекціях – це демонстрація нового формату музею, який доводить, що може бути цікавим будь-якому віку, забезпечуючи неперервність історичної пам'яті. Окрім широкої краєзнавчої діяльності музейники опікуються долею унікального фортифікаційного комплексу – Бродівського Замку-фортеці. Збудована вона у першій чверті XVII ст. тодішнім власником міста, коронним гетьманом Речі Посполитої Станіславом Конєцпольським за проектом відомого французького інженера Гійома Левассера де Боплана. Bastionний тип фортеці мав вигляд правильного п'ятикутника, і включав в себе п'ять земляних bastionів і куртин між ними. Всередині куртин знаходились муровані каземати. Оточена фортеця була ровом

з водою. Сам палац був збудований у середині XVIII ст. родиною Потоцьких. З відомими власниками замку краєзнавці пов'язують початок музейницької справи на території Бродщини [5]. Основний власник замку, Францішек Потоцький, був відомим колекціонером. У XVIII ст. він володів знаною колекцією старожитностей. На жаль, після того як Бродівський замок, в якому зберігалась колекція, перейшов до інших власників, частину зібрання, зокрема левову частку бібліотеки Потоцьких продали і перевезли у Швейцарію (замок міста Орон), де на сьогоднішній день зберігається близько 6 тис. книг з бродівської колекції [3, с. 9]. На початку XX століття наступна власниця бродівського замку, графиня Ядвіга Жишевська, створила приватний музей картин та стародавніх меблів. Про популярність її музею свідчить його включення у польські довідники. Усі зібрання колекції, які залишились після останньої власниці маєтку були пограбовані та знищені, як і самі інтер'єри палацу під час військових дій 1915-20 рр. Остаточну крапку у спустошенні замку поставила радянська окупація 40-років.

листівка «Бродівський замок»,
1899

На сьогоднішній момент, стан палацу катастрофічний. Обвалюються та руйнуються склепіння та стіни казематів, не краща ситуація з приміщенням замку. Остання спроба фінансування реставрації палацу спричинила більше шкоди, ніж випробовування часом, як зазначає директор краєзнавчого музею В. Стрільчук [1]. Збереженими залишились 4 з 5-ти куртин, два бастіони і сам палац, в якому окрім двох експозиційних приміщень краєзнавчого музею, також розташовуються старші класи середньої школи та декілька приміщень здаються в оренду. Попри це, працівники музею не втрачають надію відновити рідкісний фортифікаційний комплекс, аналогів якому у Європі не має. В основі плану, створеного відомим голландським інженером, лежить графічна концепція

ідеального міста знаменитого італійського зодчого Вінченцо Скомоцці (1552-1616 р.р.). Звичайно, втратити такий важливий об'єкт неприпустимо, хоча й абсолютно реально, зважаючи на ситуацію з фінансуванням. Однією з можливостей збереження культурно-історичної пам'ятки є залучення іноземних грантів. Участь в їхньому здобутті, вважає директор Бродівського історико-краєзнавчого музею Василь Стрільчук, є одним з найбільш реальних шансів привернути увагу до скарбів, які ховаються під пилом і брудом недбалості, байдужості чи банального незнання навіть самих жителів міста. За ініціативи Василя Михайловича почав розроблятися ретроспективний проект реконструкції Замку-Фортеці. У співпраці із дизайнером, проектантом Тернопільського Національного Технічного університету В. Чопом, була

створена 3Д модель всієї фортифікаційної споруди.

Метою проекту, в першу чергу, є популяризація історичної пам'ятки серед самих городян. Візуалізація такого виняткового історичного

комплексу дозволяє усвідомити особливості історичного процесу в межах рідного міста, уявити його. Ще одна важлива ціль, якої хотілось би досягнути - залучення інвесторів задля реконструкції фортифікаційного комплексу, формування на його території особливої історико-культурної зони рекреаційного характеру. Відновлена фортеця, яка на сьогодні є Об'єктом національного значення лише на словах, могла б стати перспективою музейного середовища вийти за свої межі, використати унікальні приміщення казематів для розміщення нових експозицій, проведення лекцій, творчих, краєзнавчих занять із молоддю, інтерактивних майстерень. Музеефікація замку, в цьому випадку, шанс повернути у історичне приміщення життя, на яке воно заслуговує. Архітектурний простір, що дихає екзотикою давніх часів, поєднаний із сучасними технічними засобами, медіа презентаціями, музичним супроводом дозволив б сформувати саме той «сучасний» тип музею, відкритого до відвідувача не як до глядача, а як до активного учасника.

Але це в планах. Попри роботу над цим грандіозним проектом, працівники музею працюють над оживленням і інших чисельних пам'яток старовинного міста. На сьогоднішній день, кропітка робота директора установи, В. Стрільчука у співпраці із ГО «Край» дозволила прийняти участь і виграти в рамках міжнародної програми «CHOICE» культурна спадщина і сучасність» грант на реалізацію проекту «Громада та полікультурна історична спадщина міста Броди: потенціал, взаємодія, перспективи». В рамках проекту, спрямованого на збереження та популяризацію історичного середовища міста, буде проведено об'ємне дослідження усіх історико-культурних об'єктів міста, з формуванням відповідної описової бази; заплановано зняти 2 документальні фільми; будуть надруковані інформаційно-популярні буклети; створено сайт; планується виготовлення інформаційних табличок, вказівників, інформаційних стендів, знакування пам'яток QR-кодами; проведення низки тренінгів, лекцій та додаткових туристичних атракцій. Зокрема втілення цікавої інтерактивної моделі «плерних» екскурсій.

Загалом, приклад Бродівського історико-краєзнавчого музею якнайкраще показує, що обмеженість експозиційного приміщення, постійне недофінансування та інші проблеми, не є приводом до животіння регіонального музею. Активна популяризаційно-просвітницька діяльність музейників на чолі з директором, що щиро вболіває за свою справу, перетворює музей на формат відкритої форми комунікації, а в даному випадку, осередку збереження та репрезентації історії, частиною якої може стати кожен з нас.

Література:

1. Бродівський замок перетворюється на руїну [Електронний ресурс], 2013. – режим доступу:

http://vgolos.com.ua/articles/brodivskyy_zamok_peretvoryuietsya_v_ruinu_108546.html.

2. Дідух Л.В. Микола Біляшівський і розвиток місцевих музеїв України // Краєзнавство – 2008. – № 1-4. – С. 120-124.

<http://history.ukma.edu.ua/docs/journals/naukovi-zapysky/52/didukh.pdf>.

3. Корчак А. Бродівський замок // Галицька брама. - № 1-2 (157-158).- Львів. Січень-лютий, 2008 . - с.9.
4. Олійник Ю. «Нове» vs. «старе» або постмодернізм по-музейницькому [Електронний ресурс] / Юрій Олійник. - 2016.- Музейний простір. - режим доступу: <http://prostir.museum.ua/post/36588>.
5. Стрільчук В. Бродівський історико-краєзнавчий музей [Електронний ресурс] / Василь Стрільчук, 2008. – режим доступу: <http://brodurayon.at.ua/publ/1-1-0-1>
6. Стрільчук В. До історії створення Бродівського історико-краєзнавчого музею // Брідщина – край на межі Галичини й Волині вип.7. – Броди: Просвіта, 2014 . – 164 с.
7. Фецько І. М. Особливості використання термінів музейної сфери / І.М.Фецько // Термінологічний вісник : Збірник наукових праць / Відп. ред. В. Л. Іваненко. – К. : Інститут української мови НАН України, 2013. – Вип. 2 (2). – С. 108–112.
8. Чобіт Д. З минулого Бродівського краєзнавчого музею // Брідщина. Літературно-краєзнавчий журнал. - 2008. - №19.
9. Чупрій Л.В. Стан та проблеми розвитку музейної сфери в умовах сучасних викликів [Електронний ресурс] / Леонід Чупрій. – Музеї України, 2014. - режим доступу: <http://museum-ukraine.org.ua/?p=3010>
10. Куренной В. FAQ: Общество переживаний [Електронний ресурс].- Пост Наука. - Режим доступу: <http://postnauka.ru/faq/6214>
11. Салтанова М. Музей как культурный центр [Електронний ресурс] /Мария Салтанова. - Вестник Санкт-Петербургского государственного университета культуры и искусств, 2013. - №3 (16). - режим доступу: <http://cyberleninka.ru/article/n/muzey-kak-kulturnyy-tsentr>
12. Яковец І. К вопросу о разработке концепции развития современного художественного музея [Електронний ресурс] / Инна Яковец.-2013.-СибАК.- режим доступу: <http://sibac.info/conf/philolog/xxv/33336>

13. Top 20 Principles for The Future of Museum and Gallery Design
[Электронный ресурс], 2015.- режим доступа:
<https://thefutureofmuseumandgallerydesign.wordpress.com/contact/>